

ROCZNIK TOMISTYCZNY
12 (2023) 1

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 1

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 1

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Michał Zembrzuski, Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Janusz Węgrzecki, Antoni B. Stępień, Arkady Rzegocki, Jerzy Nitychoruk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Piotr Jaroszyński, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Marcin Trepczyński, Antoni B. Stępień, Marek Prokop, Tomasz Pawlikowski, Mikołaj Krasnodębski, Marcin Karas, Andrzej Jonkisz, Piotr Jaroszyński, Grzegorz Hołub, Paul J. Cornish, Imelda Chłodna-Błach, Marcin Bukała, Henryk Anzulewicz.

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Joanna Pyłat, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Małgorzata Biegańska-Bartosiak

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2023

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów POLSKA

www.roczniktomistyczny.pl

e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

**Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego**

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o., ul. Raszyńska 13, 05-500 Piaseczno
www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji (Michał Zembrzuski)	9
Miejsce filozofii w zespole nauk Z Antonim B. Stępnem rozmawia Artur Andrzejuk.....	11

Rozprawy i artykuły

Artur Andrzejuk Teologia Tomasza z Akwinu. Specyfika głównych zagadnień	17
Marcin Karas Middle Ages and Renaissance Reconciled in the Philosophical Thought of Nicolaus Copernicus.....	31
Izabella Andrzejuk Konstanty Michalski (1879-1947) and His Philosophy of History	47
Agnieszka Gonddek Tomaszowa koncepcja miłości w ujęciu ojca Feliksa Wojciecha Bednarskiego OP.....	63
Michał Zembrzuski Tomaszowe rozumienie wiary jako aktu intelektu i kwestia intelektualności treści wiary (<i>intellectus fidei</i>).....	87
Paweł Lesiński, Małgorzata Łuszczczyńska Dobro wspólne w refleksji św. Tomasza z Akwinu a społeczne związanie własności prywatnej w art. 14 ust. 2 niemieckiej ustawy zasadniczej.....	107
Magdalena Płotka Afektywna droga do Boga w ujęciu Bonawentury	127
Tomasz Ł. Stanowski Wątki tomistyczne w filozofii Józefa Gołuchowskiego	139
Izabella Andrzejuk Zagadnienie wychowania w antropologii Konstantego Michalskiego	159
Anton Adam Miejsce filozofii w teologii Wincentego Granata.....	171
Bożena Listkowska Etyka komunikacji w miłości. Studium przypadku bohaterów <i>Ciemnej nocy miłości</i> Mieczysława Gogacza	191
Marian Szymonik Filozofia jako nauka kontemplująca i wyjaśniająca byt – znaczenie tomizmu w wyjaśnianiu faktu religii.....	205
Tomasz Pawlikowski Identyfikacja pryncypiów i separacja metafizyczna w procesie poznania bytu jako bytu	233
Michał Ziółkowski Substancje oddzielone i postczłowiek. Próba konfrontacji myśli Akwinaty z doktryną współczesnego transhumanizmu	249
Artur Andrzejuk Thomistic Theory of Personal Relations	267

Edycje i tłumaczenia

Paweł Borkowski Encyklika <i>Rerum omnium perturbationem</i> Piusa XI – wstęp do przekładu.....	279
Ojciec święty Pius XI Encyklika <i>Rerum omnium perturbationem</i>	283

Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold Sprawozdanie z działalności Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w roku akademickim 2022/2023	297
Michał Zembrzuski Sprawozdanie z Sympozjum Tomistycznego w Łomży 8 marca 2023	303
Tomasz Ł. Stanowski <i>Semper vivus</i> . Filozofia Józefa Gołuchowskiego z okresu wileńskiego w artykułach litewskiej badaczki Rūty Marij Vabalaitė	307
Karolina Sienkiewicz Filozofia w szkole: wczoraj, dziś, jutro. Recenzja: Agnieszka Gondek, <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej, Warszawa 2022</i>	319
Artur Andrzejuk Uwagi o bycie i istnieniu. Na marginesie przekładu książki Étienne Gilsona <i>Constantes philosophiques de l'être</i> . Recenzja: Étienne Gilson, <i>Filozoficzne stałe bytu</i> , tłum. M. Morek, Warszawa 2022.	325
Maciej Nowak Recenzja: Michał Chaberek, <i>Święty Tomasz z Akwinu a ewolucja</i> , Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2019	337
Konstanty Milancej Recenzja: Piotr Moskal, <i>Metafizyka dla studentów teologii</i> , Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2022	347
Jan Pociąg Recenzja: Marcin Karas, <i>Filozofia i kultura w czasach przełomu. Studia i materiały z badań historyzoficznych</i> , Kraków 2023	349

Polemiki i dyskusje

Peter A. Redpath Small Mistakes in the Beginning: Stanley L. Jaki: Arch-Defender of Christian Civilization of Freedom, and Somewhat Unwitting Obstacle to It?: An American/ Gilsonian Perspective	357
Nota o Autorach.....	365

Table of Contents

Editorial (Michał Zembrzuski).....	9
The place of philosophy among other sciences Artur Andrzejuk's interview with Antoni B. Stępień.....	11

Dissertations and articles

Artur Andrzejuk Theology of Thomas Aquinas. Characteristics of Main Issues.....	17
Marcin Karas Middle Ages and Renaissance Reconciled in the Philosophical Thought of Nicolaus Copernicus.....	31
Izabella Andrzejuk Konstanty Michalski (1879-1947) and His Philosophy of History.....	47
Agnieszka Gondek Thomas's Concept of Love from the Perspective of Father Feliks Wojciech Bednarski OP.....	63
Michał Zembrzuski The Faith as an Act of the Intellect and the Issue of the Intellectuality of the Content of Faith (<i>intellectus fidei</i>) in Thomas Aquinas's Thought.....	87
Paweł Lesiński, Małgorzata Łuszczyńska The Thomas Aquinas's idea of common good in relation with private property's social obligation in the art. 14 p. 2 of German basic law.....	107
Magdalena Płotka The affective path to God according to Bonaventure.....	127
Tomasz Ł. Stanowski Thomistic threads in the philosophy of Joseph Goluchowski.....	139
Izabella Andrzejuk The problem of upbringing in anthropology of Konstanty Michalski.....	159
Anton Adam Place of Philosophy in Theology of Wincenty Granat.....	171
Bożena Listkowska The Ethics of Communication in Love. A Case Study of the Characters of Mieczysław Gogacz's <i>Dark Night of Love</i>	191
Marian Szymonik Philosophy as a science that contemplates and explains the ens – the importance of thomism in explaining the fact of religion.....	205
Tomasz Pawlikowski Identification of Principles and the Metaphysical Separation in the Cognition of Being.....	233
Michał Ziółkowski Separate Substances and the Post-Human. An Attempt to Confront Aquinas' Thought with the Doctrine of Contemporary Transhumanism.....	249
Artur Andrzejuk Thomistic Theory of Personal Relations.....	267

Editions and Translations

Paweł Borkowski Encyclical of Pius XI <i>Rerum omnium perturbationem</i> – introduction to translation.....	279
Holy Father Pius XI Encyclical <i>Rerum omnium perturbationem</i>	283

Reports and Reviews

Natalia Herold Report on the activities of the Scientific Thomistic Society in the academic year 2022/2023	297
Michał Zembrzuski Report from the Thomistic Symposium in Łomża on March 8, 2023	303
Tomasz Ł. Stanowski <i>Semper vivus</i> . The philosophy of Joseph Goluchowski from the Vilnius period in the articles of the Lithuanian researcher Rūta Marija Vabalaitė.....	307
Karolina Sienkiewicz Philosophy at school: yesterday, today, tomorrow Review: Agnieszka Gondek, <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej, Warszawa 2022</i>	319
Artur Andrzejuk Notes on being and existence. On the margin of the translation of Étienne Gilson's book <i>Constantes philosophiques de l'être</i> . Review: Étienne Gilson, <i>Filozoficzne stałe bytu</i> , trans. M. Morek, Warszawa 2022.....	325
Maciej Nowak Review: Michał Chaberek, <i>Święty Tomasz z Akwinu a ewolucja</i> , Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2019	337
Konstanty Milancej Review: Piotr Moskal, <i>Metafizyka dla studentów teologii</i> , Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2022	347
Jan Pociąg Review: Marcin Karas, <i>Filozofia i kultura w czasach przełomu. Studia i materiały z badań historyzoficznych, Kraków 2023</i>	349

Controversy and discussions

Peter A. Redpath Small Mistakes in the Beginning: Stanley L. Jaki: Arch-Defender of Christian Civilization of Freedom, and Somewhat Unwitting Obstacle to It?: An American/ Gilsonian Perspective	357
Note about authors.....	365

Teologia Tomasza z Akwinu. Specyfika głównych zagadnień

Słowa kluczowe: Tomasz z Akwinu, filozofia, teologia, metodologia, objawienie Boże

Zajmując się na co dzień filozofią św. Tomasza z Akwinu, często się słyszy, że „był on przede wszystkim teologiem, a filozofię traktował jako służkę teologii, czyli instrumentalnie”¹. Zapomina się przy tym, że średniowieczna teologia to teologia spekulatywna, realizująca postulat zrozumienia wiary, której integralnym elementem była filozofia. W przypadku Akwinaty trzeba powiedzieć więcej: Tomasz rozpoczyna i bu-

duje swój wykład teologii od pewnej „metateologii”, czyli jakby się dziś powiedziało, metodologii nauk teologicznych, która to metodologia jest przede wszystkim filozoficzna. Tomasz bowiem na samym początku swojej *Summa Theologiae* przeprowadza metaprzekształtowanie uzasadnienie teologii, rozpoczynając wykład od pytań, formułowanych z pozycji filozoficznych o sens uprawiania teologii. Dlatego w przypadku teologów średnio-

Prof. dr hab. Artur Andrzejuk, profesor zwyczajny Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, na którym kieruje Katedrą Historii Filozofii. Przewodniczący Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, redaktor naczelny Rocznika Tomistycznego.

¹ Zob. A. Andrzejuk, *Tomasz z Akwinu jako filozof*, wyd. 2, Warszawa 2019. Zob. też: M-D. Chenu, *Święty Tomasz z Akwinu i teologia*, tłum. A. Ziernicki, W. Szymona, Kraków 1997. Teologię wyłożoną w duchu tomistycznym znajdziemy w: *Wprowadzenie do zagadnień teologicznych. Dogmatyka*, praca zbiorowa, tłum. zbior. pod kier. M. Stokowskiej, Poznań 1969 oraz *Wprowadzenie do zagadnień teologicznych. Teologia moralna*, praca zbiorowa, tłum. ss. dominikanek z klasztoru św. Anny, Poznań 1967.

wieczna, a w odniesieniu do św. Tomasza w szczególności, filozofia jest integralną częścią ich teologii i dlatego Gilson mógł powiedzieć, że teologowie średniowieczni dlatego są filozofami, że są teologami².

Po tych uwagach możemy się przyrzec specyfice głównych zagadnień teologii św. Tomasza w jego *opus magnum* – *Summa Theologiae*³.

I. Uzasadnienie teologii

Jak już podkreślono, Tomasz zaczyna swój wykład teologii od filozoficznych pytań o samą teologię. Na początku stawia problem uzasadnienia teologii – tego czy ona w ogóle jest potrzebna, czy nie wystarczy ludziom filozofia?⁴ W odpowiedzi zauważa, że bardzo wiele ważnych rzeczy wiemy z filozofii, ale pewne rzeczy wie tylko Bóg, na przykład to, że chce z nami wspólnoty, że chce, żebyśmy się stali uczestnikami natury Bożej, i w związku z tym oferuje nam swoją przyjaźń i swoją miłość. Tego się nie da wykryć, badając świat nas otaczający. To jest prywatna, nazwijmy to kolokwialnie, sprawa Boga. I takie rzeczy możemy wiedzieć tylko wtedy, gdy Bóg nam o nich powie. W związku z tym Tomasz pisze, że nie wystarczy sama filozofia dlatego, że informacje dotyczące zbawienia, czyli relacje osobowe z Bogiem, nie są do odkrycia na drodze badań naukowych. Dlatego potrzebne było objawienie. Tomasz mówi tak: ono informuje o celu człowieka,

że tym celem jest wspólnota z Bogiem. I dalej mówi, że tego człowiek by sam nie poznał, nie dowiedziałby się o tym. Po prostu Bóg musiał o tym poinformować.

Tomasz zwraca też uwagę, że do wielu tych rzeczy, które są objawione, ludzie, a przede wszystkim filozofowie, dochodzili własnym wysiłkiem, ale znalazły się też w objawieniu, aby stały się powszechnie znane, a nie były dostępne tylko garstce wykształconych (np. istnienie Boga). Po drugie, rzeczy objawione przez Boga są wzmocnione Jego autorytetem. Nie jest więc już tak, że to mówi Arystoteles, Platon czy Tomasz z Akwinu, tylko że mówi Bóg. Trzecia rzecz, którą Tomasz podnosi, to możliwość popełniania błędów. Gdybyśmy bowiem się opierali tylko na tym, co sami wykryjemy, byłoby to narażone na pomyłki, bo takie jest nasze poznanie. Tymczasem, jak wiemy coś z objawienia, to jest wolne od tych błędów. Jako przykład Tomasz podaje ojcostwo

² „Kiedy chrześcijanin zaczyna się zastanawiać nad podmiotem-nosicielem łaski, staje się filozofem”. Zob. É. Gilson, *Duch filozofii średniowiecznej*, tłum. I. Truskolaska, Warszawa 1958, s. 384.

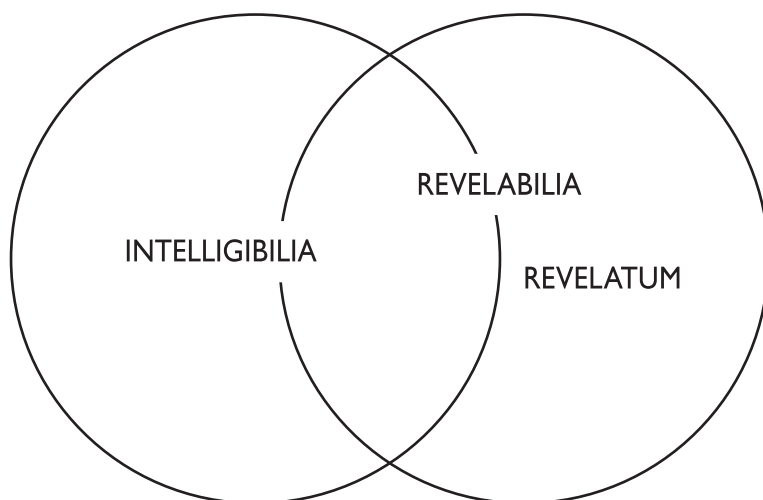
³ Artykuł jest zbiorem wniosków z książki: A. Andrzejuk, *Tomasz z Akwinu jako teolog*, t. 1: *Teologia trynitarna i chryzologia*, Warszawa 2022 oraz tenże, *Tomasz z Akwinu jako teolog*, t. 2: *Teologia moralna i sakramentologia*, Warszawa 2023.

⁴ *Summa Theologiae*, Alba-Roma 1962, I, q. 1, a. 1, co. (dalej cytowane: *S. th.*).

⁵ Tamże. We wszystkich międzyosobowych relacjach jest zresztą podobnie: nawet jak o kimś bardzo dużo wiemy, to tego, czy ten ktoś chce się z nami przyjaźnić, nie dowiemy się, zanim nam tego nie zakomunikuje.

Boga wobec stworzeń. Mówi, że i filozofowie do tego dochodzili, że Bóg ma właśnie ojcowskie odniesienie do stworzeń, to znaczy jest ich przyczyną, ale też w pewien sposób o nie dba, co jest filozoficznie ujętym problemem opatrności Bożej. To są wiadome sprawy, ale gdyby opierać się tylko na tym, co mówili filozofowie, to właśnie można by to różnie interpretować. Tymczasem Bóg jednoznacznie informuje w objawieniu, na czym to Jego ojcostwo wobec stworzeń polega. Można więc powiedzieć, że

w odniesieniu do Boga i do spraw z nim związanych są dwa zbiory tez, które na ten temat mamy: to, co znamy z filozofii, co określa się jako *intelligibilia*, czyli rzeczy poznawalne intelektualnie, i to, co jest, należy do objawienia, czyli *revelabilia*. Gilson dodaje, że wśród tych *revelabilibus* są rzeczy, które są dla nas rzeczywiście objawieniem, to znaczy w żaden sposób nie jesteśmy w stanie ich sami wykryć i to jest *revelatum* (objawione)⁶. Schematycznie możemy to przedstawić następująco:

2. Odróżnienie teologii od filozofii

Kolejną rzeczą, którą zawdzięczamy św. Tomaszowi, jest klarowne odróżnienie filozofii od teologii. Skoro bowiem z pozycji filozoficznych pyta się o teolo-

gię, to też musi się jasno wskazać, jaka jest różnica między filozofią i teologią. Ta różnica u Akwinaty opiera się na odróżnieniu przedmiotu materialnego,

⁶ É. Gilson, *Tomizm. Wprowadzenie do filozofii św. Tomasza z Akwinu*, tłum. J. Rybałt, Warszawa 1960, s. 21-25. Gilson zwraca uwagę, że *revelabilia*, czyli „objawialne”, stanowi wszystko to, co faktycznie znajduje się w objawieniu Bożym, a więc także to, co możemy poznać o własnych siłach mocą własnego intelektu. Faktycznie jednak (i w sensie ścisłym) treścią objawienia (*revelatum*) jest to, tego czego sami nie moglibyśmy poznać naszym naturalnym poznaniem, czyli miłość Boga i zbawienie, które nam daje.

czyli podmiotu (materii), którym dana nauka się zajmuje, od tego, co się nazywa przedmiotem formalnym, czy tym, co dzisiaj się nazywa aspektem, czyli w jaki sposób dana nauka zajmuje się tym, co bada. Tomasz zwraca uwagę, że przedmiot materialny filozofii i teologii często pokrywa się, jest ten sam w wielu aspektach czy w wielu dziedzinach. Natomiast te dwie nauki różnią się sposobem uzasadniania, czyli właśnie owym przedmiotem formalnym. Filozofia buduje się na naszym bezpośrednim poznaniu, które jest zmysłowo-intelektualne i polega na poszukiwaniu przyczyn obserwowanych skutków. Natomiast

w teologii uzasadnieniem ostatecznym czy rozstrzygającym jest objawienie Boże⁷. Tomasz nawet mówi dokładnie: rozstrzygają „artykuły wiary”, czyli mniej więcej to, co dzisiaj nazywa się dogmatami. Te artykuły wiary stanowią punkty wyjścia refleksji teologicznej – są to właśnie rzeczy przez Boga objawione. W związku z tym różnica pomiędzy filozofią i teologią nie polega na tym, że różny jest ich przedmiot materialny, bo często owa materia rozważań jest taka sama lub bardzo podobna. Filozofię i teologię zaś różni sposób uzasadnień, czyli przedmiot formalny. Można to przedstawić w następującej tabeli:

	FILOZOFIA	TEOLOGIA
PRZEDMIOT MATERIALNY (PODMIOT)	Byt, człowiek, Bóg	Bóg, człowiek, świat
PRZEDMIOT FORMALNY (ASPEKT)	Rozstrzyga argumentacja rozumowa	Rozstrzyga argumentacja objawiona

3. Metodologiczna charakterystyka teologii

W ramach metodologicznej charakterystyki samej teologii Tomasz podejmuje trzy tematy: 1) jednolitość teologii, 2) jej „godność” oraz 3) naukowy charakter teologii.

1) W pierwszej sprawie uważa, że przedmiot formalny teologii, czyli jej aspekt, którym jest objawienie Boże, nadaje jej jedność. Nie dzieli się zatem teologii na praktyczną i teoretyczną, lecz jest ona teoretyczno-praktyczna, choć – jak Tomasz podkreśla – aspekt

teoretyczny w niej przeważa. Akwinata bowiem pisze, że ze względu na to, iż źródło teologii tkwi w objawieniu Bożym, to nadaje to teologii pewną jednolitość⁸. Odpowiada w ten sposób na zarzut, że teologia zajmuje się różnymi sprawami, wśród których znajdują się rzeczy zarówno teoretyczne, jak i praktyczne, i wobec tego zachodzi pytanie: Jaką nauką jest teologia: praktyczną czy teoretyczną? Ponadto, czy jest to jedna nauka, czy też może są dwie teologie? To może mniej

⁷ *S. th.*, I, q. 1, a. 1, ad 2.

⁸ *S. th.*, I, q. 1, a. 3.

ważne dziś dystynkcje, ale w tamtych czasach były istotne, gdyż jakoś teologię w zespole nauk trzeba było umieścić, a te dzieliły się, zasadniczo, za Arystotelesem, na teoretyczne i praktyczne. Zresztą dzisiaj także jest z tym problem, bo przedstawiciele nauk szczegółowych (tzw. ścisłych) nie tylko teologii, ale także i filozofii nie uważają za naukę⁹.

W czasach Tomasza było podobnie i naukowego charakteru teologii trzeba było bronić. Dlatego Tomasz mówi tak: jest to jedna nauka, a jednolitość nadaje jej prymat przyjmowanego w niej objawienia Bożego, natomiast wewnątrz jest ona teoretyczna i praktyczna zarazem, ale teoretyczny aspekt jest ważniejszy. I w tym zresztą się wyraża intelektualizm św. Tomasza. W swojej teologii Akwinata nie zasłania się tajemnicą wiary, nie deklaruje z góry, że lepiej pewnych tematów teologicznych nie podejmować, lecz stara się, na ile to możliwe, zrozumieć przekaz objawienia Bożego i nie boi się tu żadnych tematów. Ten zdecydowany intelektualizm Tomasza właśnie w tych zagadnieniach metodologicznych wyraźnie widać, a w różnych przedmiotowych rozważaniach teologicznych staje się on wręcz ewidentny.

2) Kolejny temat to pewna „godność” teologii: Czy teologia jest ważną nauką? A może jest nawet najważniejszą nauką? Tomasz mówi tak: oczywiście, że teologia jest najważniejsza z ludzkich nauk, dlatego że po pierwsze zajmuje się Bogiem, a Bóg jest pierwszym i najważniejszym z bytów, a po drugie,

także w aspekcie praktycznym teologia jest bardzo ważna, bo uczy, jak osiągnąć szczęście wieczne, którego ludzie z natury pragną. Celem teologii jest bowiem doprowadzenie nas do Boga, ostatecznego celu naszego życia. Natomiast wszystkie inne nauki zajmują się pośrednimi celami; nawet filozofia moralna, gdy uczy, jak przyzwoicie żyć, nie doprowadza do ostatecznego celu człowieka, którym jest sam Bóg i wspólnota z Bogiem. Z tego punktu widzenia też jest to nauka dla ludzi najważniejsza, bo to ona wskazuje na nasz cel ostateczny i do niego prowadzi¹⁰.

3) I ostatnia sprawa: Czy teologia jest w ogóle nauką? Obiekcje są dobrze znane z historii filozofii, chodzi mianowicie o zarzut, jak może być nauką coś, co się nie opiera na naszym bezpośrednim poznaniu, tylko jest po prostu z góry przekazane. Punkty wyjścia teologii, owe artykuły wiary, są objawione i trzeba je przynajmniej założyć, aby móc odpowiedzialnie uprawiać teologię. Reagując na ten zarzut Tomasz przypomina Arystotelesowską koncepcję nauki. Otóż, dla Filozofa, nauka to taki system sylogistyczny, który zaczyna od pewnych punktów wyjścia, czyli takich zdań, które są znane same przez się i jako takie w ogóle nie są udowodniane w ramach danej nauki (np. liczba w matematyce), albo też są przekazane tej nauce skądinąd, czyli z innej – wyższej – nauki, i w ramach nauki, która je otrzymuje, nie są one udowodnialne. Tutaj podaje Tomasz przykład optyki,

⁹ Wskazują nawet tytuły prac, sugerujące pozostawanie filozofii poza zespołem nauk, np. „filozofia a nauka” lub podobnie. Zob. „Filozofuj!” 2 (2016) 4/10. Cały numer, zatytułowany *Filozofia w dobie nauki* poświęcony jest relacji filozofii i nauki (w różnych aspektach i z różnych perspektyw).

¹⁰ *S. th.*, I, q. 1, a. 5.

w której punktem wyjścia jest geometria. Optyka nie udowadnia geometrii, tylko z niej korzysta, czyli można powiedzieć, że optyka wierzy w geometrię. Podobnym typem nauk jest teologia, która przyjmuje za punkty wyjścia „artykuły wiary”, zawarte w objawieniu

Bożym czy wynikające z tego objawienia¹¹. Czyli teologia jest takim typem nauki, której punkty wyjścia, owe założenia czy aksjomaty, są skądinąd, a dalej już pracuje w zwyczajny sposób. Czyli według Tomasza korzysta przede wszystkim z sylogistyki.

4. Nachylenie antropologiczne Tomaszowej teologii

Charakterystyczną strukturalną cechą teologii św. Tomasza jest jej nachylenie antropologiczne. Użyto słowa „nachylenie” (można też powiedzieć „perspektywa”, „kontekst”, nawet „horyzont”), gdyż trudno powiedzieć, że najważniejszym przedmiotem zainteresowania teologii Tomasza jest człowiek, bo nim jest bez wątpienia Bóg, ale to człowiekowi poświęcił Akwinata najwięcej miejsca w swojej *Summa Theologiae*. Wiadomo bowiem, że aksjomatami teologii są „artykuły wiary”, czyli objawienie Boże, ale objawienie to dane zostało człowiekowi, aby nawiązał relację z Bogiem i żeby tę wspólnotę z Bogiem budował. Człowiek w związku z tym jest tutaj głównym problemem teologii, dlatego jak spojrzymy na *Summa Theologiae*, to z łatwością zauważymy, że mniej więcej połowę tego dzieła stanowi antropologia i w zdecydowanej większości jest to antropologia filozoficzna¹². Dlatego można śmiało powiedzieć, że teologia św. Tomasza jest bardziej nauką o tym, jak Bóg widzi człowieka, a nie o tym, jak człowiek widzi Boga.

Ta cecha jest ściśle związana z drugą, czyli radykalnym chrystocentryzmem św. Tomasza. Dla Akwinaty wcielenie Chrystusa jest najważniejszym wydarzeniem w dziejach świata, i to w dziejach świata nie tylko z naszej, ludzkiej, perspektywy, ale także z perspektywy Boga¹³. Wcielenie stanowi centrum historii, centrum świata, jest wydarzeniem, zmieniającym w jakiś sposób całą rzeczywistość i w związku z tym wszystko wokół tego wydarzenia jest zbudowane, a więc wokół drugiej osoby Bożej, która do jedności osobowej przyjmuje naturę człowieka i staje się Jezusem Chrystusem. Wobec tego Chrystus jest centrum teologii i św. Tomasz tę chrystocentryczną teologię uprawia bardzo konsekwentnie. Można pokazać dwie takie konsekwencje. Po pierwsze, wbrew neoplatońskiemu schematowi Tomasz uważa, że Bóg bardziej kocha człowieka niż aniołów i to człowiek jest podstawową troską Boga, bo człowieka Bóg uwielbia¹⁴. Uwielbił bowiem człowieka czy bardzo go ukochał jeszcze przed wcieleniem. A ono zaś dokonało

¹¹ *S. th.*, I, q. 1, a. 2.

¹² Szerzej w książce: A. Andrzejuk, *Tomasz z Akwinu jako psycholog*, Warszawa 2020.

¹³ *S. th.*, III, q. 4, a. 1, co.

¹⁴ W Piśmie Świętym kilka razy Bóg deklaruje uwielbienie dla człowieka. Bibliści niekiedy peszą się, że jest tam tak powiedziane i wymyślają jakieś eufemizmy, na przykład w Psalmie 90 (91),

się dlatego, że człowiek potrzebował pomocy Boga. Natomiast jedną z konsekwencji wcielenia jest twierdzenie, że człowiek znajduje się przed aniołami, bo to człowiek został przyjęty do jedno-

ści z osobą Bożą. W związku z tym ta pierwsza konsekwencja polega na tym, że człowiek dla Boga jest kimś wyjątkowym, i to właśnie nieustannie Tomasz podkreśla.

5. Radykalny chrystocentryzm Tomasza z Akwinu

W teologii Akwinaty Chrystus jest jedynym pośrednikiem między Bogiem i ludźmi, bo to w Nim wymiar człowieka dostosowuje się do nieskończonej wielkości i świętości¹⁵. Profesor Mieczysław Gogacz zwracał uwagę na przejmujący dylemat Kierkegaarda, który uważał, będąc wychowanym w protestantyzmie, że wielkość i świętość Boga całkowicie przygniatają człowieka, a nadzieja chrześcijańska polega na tym, że człowiek rzuca się w objęcia Boga i ryzykuje, że zostanie odrzucony albo się utopi w Bogu, ale jest też szansa, że Bóg jednak go nie odrzuci. Gogacz podkreślał, że nie ma tego dylematu dlatego, że Chrystus jest osobą, która zawiera w sobie bóstwo i człowieczeństwo, i jest pośrednikiem między Bogiem i człowiekiem. Świetnie to wyraża tak zwana wielka doksolgia pod koniec kanonu mszalnego: „w Chrystusie, przez Chrystusa i dla Chrystusa” (po polsku brzmi to nawet bardziej dramatycznie, bo za

każdym razem jest to imię wymienione; po łacinie jest tylko zaimek wskazujący). To ta doksolgia wyraża tę prawdę, o której mówi św. Tomasz i która niweluje dylemat Kierkegaarda.

Najważniejszymi wydarzeniami w życiu Jezusa Chrystusa były Jego męka, śmierć i zmartwychwstanie, przez które dokonało się nasze odkupienie i zbawienie¹⁶. Tomasz podkreśla przede wszystkim, że nie było przymusu męki ani ze strony Boga, ani jakiegoś przymusu wewnętrznego w Chrystusie. Męka Chrystusa była dobrowolna, sam ją na siebie przyjął, a potrzebna była z trzech powodów: przede wszystkim dla naszego zbawienia, ale Tomasz uważa, że także dla samego Chrystusa, który przez to maksymalne poniżenie został przez wywyższony. Ponadto męka Chrystusa była potrzebna dla Boga, który w swej opatrności przewidział mękę Chrystusa, dlatego że łączy ona sprawiedliwość i miłosierdzie: sprawiedliwość, bo wy-

gdzie Bóg mówi, że uwielbi człowieka (*glorificabo eum*), tłumaczą: „obdarzę go sławą” lub podobnie.

¹⁵ *S. th.*, III q. 1, a. 2, co. Tomasz tam pisze, że wcielenie Słowa Bożego „daje pełny udział w Bóstwie, istotnym szczęściu człowieka i celu ludzkiego życia. Urzeczywistnia się on przez człowieczeństwo Chrystusa, gdyż, jak mówi Augustyn: „Na to Bóg stał się człowiekiem, aby człowiek stawał się Bogiem” (*Sermo 128*)”.

¹⁶ *S. th.*, III q. 46-56. Przy okazji Tomasz odróżnia pojęcie zbawienia i odkupienia. Powiada, że zbawienie polega na uwolnieniu od grzechu, zadośćuczynieniu za ten grzech w postaci ofiary, natomiast odkupienie polega na zapłaceniu okupu za nas, wykupieniu nas i spowodowaniu naszej przynależności do Boga. Można więc powiedzieć, że odkupienie należy do zbawienia, bo wnosi nie skutki męki Chrystusa.

nagradza za grzech człowieka, i miłosierdzie, bo tego wynagrodzenia dokonuje sam Bóg.

Tomasz zastanawia się, czy Bóg mógł dokonać zbawienia ludzi w inny sposób, na przykład aktem swojej woli. Sądzi, że Bóg oczywiście miał taką możliwość, ale przewidział taki sposób odkupienia człowieka ze względu właśnie na ludzi dlatego, że męka oprócz odkupienia wnosi jeszcze kilka dodatkowych elementów, przede wszystkim to, że człowiek dzięki niej poznał wielką miłość Boga do siebie¹⁷. Ta świadomość, że zostaliśmy odkupieni za wielką cenę zapłaconą przez samego Boga, ma nas zabezpieczyć przed łatwym popadaniem w grzech. W ten sposób męka podnosi godność człowieka. Staje się on bowiem zwycięzcą diabła. Stanowi to o wielkiej sile, wielkiej randze i właśnie wielkiej godności człowieka.

Te skutki męki Chrystusa są następujące: po pierwsze, odpuszczenie grzechów przez sam jej fakt, przez miłość, którą budzi męka, przez ciało Chrystusa, które cierpiało, będąc narzędziem bóstwa. Kolejny skutek męki to wyzwolenie nas spod władzy szatana i uwolnienie ludzi od kary za grzech, a także pojednanie z Bogiem dlatego, że męka Chrystusa gładzi grzech i stanowi ofiarę miłą Bogu, co powoduje otwarcie raju i w nim wywyższenie Chrystusa ponad wszystkich.

Po męce nastąpiła śmierć. Tomasz mówi, że śmierć Chrystusa była zadośćuczynieniem w imieniu całej ludzkości,

ponieważ karą za grzech jest śmierć, przeto Chrystus dał się zabić na krzyżu. Śmierć Chrystusa ponadto jest dowodem na prawdziwość ludzkiej natury Syna Bożego, a zarazem ta śmierć ma nas uwolnić od lęku przed własną śmiercią i stanowić przykład odcięcia się od grzechów, nawet za cenę utraty życia. Wszystkie te skutki śmierci Chrystusa powoduje ze względu na to, że sama została przewyżczona, że Chrystus zmartwychwstał. Akwinata podkreśla, że śmierć jest warunkiem zmartwychwstania, było ono bowiem możliwe dlatego, że najpierw nastąpiła prawdziwa śmierć i wobec tego zmartwychwstanie stanowi przede wszystkim publiczne ukazanie sprawiedliwości Bożej, a także umocnienie wiary i wzmocnienie nadziei – jest pewnym ukształtowaniem czy uformowaniem życia wierzących w taki sposób, że ukazuje w zmartwychwstaniu śmierć dla grzechu, czyli dla wszystkiego tego, co nas odłącza od miłości Bożej. Swoistym uwieńczeniem tych skutków zmartwychwstania jest zbawienie i wszystkie te rzeczy, które się ze zbawieniem wiążą.

Warto zwrócić uwagę na dwie konsekwencje chrystocentryzmu Tomasza. Pierwsza dotyczy sakramentologii. Tomasz uważał bowiem, że najważniejszym sakramentem jest Eucharystia. Jego określenie – *sacramentum sacramentorum* (sakrament nad sakramentami)¹⁸ – po polsku przetłumaczone Najświętszy czy Przenajświętszy Sakrament – oznacza, że nie wszystkie sakramenty

¹⁷ Piotr Roszak nazywa to „soteriologią przyjaźni”. Zob. P. Roszak, *Odkupiciel i Przyjaciel. U podstaw chrystologii soteriologicznej św. Tomasza z Akwinu w świetle Super Psalms*, Poznań–Warszawa 2020, s. 248–253.

¹⁸ *S. th.*, Suppl, q. 37, a. 2, co.

są tak samo ważne, bo ich centrum jest Eucharystia i one mają sens ze względu na Eucharystię¹⁹. Tylko w Eucharystii bowiem Chrystus jest osobiście obecny²⁰. W pozostałych jest pewna jego moc lub łaska. W sprawie Eucharystii św. Tomasz głosi jednoznaczne stanowisko, nawiązując przy tym do sporów o Eucharystię jakie odbyły się w IX wieku²¹ oraz w XI wieku²². Tomasz dobitnie rozstrzyga na korzyść tezy o transsubstancjacji i Sobór Trydencki, który potem formułował dogmaty w tej sprawie, korzystał z wyrażeń Akwinaty. Co więcej, Tomasz osobiście zaangażował w tę sprawę, bo ułożył liturgię na Boże Ciało, które było uroczystością podkreślającą prawdę o realnej obecności Chrystusa w Eucharystii²³.

Bardzo ciekawe są konsekwencje takiego widzenia Eucharystii dla kapłaństwa. Otóż Tomasz uważa, że kapłaństwo jest dla Eucharystii. W związku

z tym najważniejsze są te święcenia kapłańskie, które dają możliwość sprawowania Eucharystii²⁴, dlatego najwyższym stopniem kapłaństwa jest po prostu kapłaństwo, czyli to, co dzisiaj się nazywa prezbiterat. Biskupstwa Akwinata nie uważa za jakieś wyższe święcenia kapłańskie, a tylko za dodanie do kapłaństwa pewnej władzy administracyjnej w Kościele²⁵. Tomasz zna inną koncepcję (aktualnie obowiązującą), która pochodzi od Pseudo-Dionizego, a którą można by nazwać „procentową”²⁶. Według niej najmniej kapłaństwa mają chrześcijanie bez jakichkolwiek święceń, bo zwyczajnymi szafarzami są wyłącznie sakramentu małżeństwa, a tylko w wyjątkowych warunkach – chrztu²⁷. Prezbiter może być szafarzem zwyczajnym pięciu sakramentów, natomiast biskup – wszystkich siedmiu. Tomasz mówi, że ta koncepcja opiera się na założeniu, że wszystkie sakramenty

¹⁹ *S. th.*, III q. 73, a. 4, ad 2.

²⁰ *S. th.*, III q. 75, a. 1, co. Cała kolejna kwestia zawiera szczegółowe wyjaśnienia realnej obecności Chrystusa w Eucharystii.

²¹ Głównymi oponentami w tym sporze byli Ratramnus z Corbie i Paschasius Radbertus. Pierwszy uważał, że Eucharystia jest tylko pamiątką, natomiast drugi, że jest w niej realna obecność Chrystusa.

²² W XI w. Berengariusz z Tours zakwestionował w ogóle możliwość przeistoczenia chleba w Ciało Pańskie, a wina – w Krew. Polemizowali z nim Lanfrank, Anzelm z Canterbury i inni, którzy bronili nauki, że Eucharystię stanowi realna obecność Chrystusa, dokonująca się wskutek transsubstancjacji.

²³ Z tej liturgii na Boże Ciało niewiele dzisiaj zostało, ale pochodzą z niej popularne do dziś pieśni eucharystyczne. Zaskakujące jest, że św. Tomasz swoje prace naukowe pisał raczej „sucho”, jego styl jest całkowicie podporządkowany treści, nie stosuje żadnych stylistycznych ozdób, a okazuje się także poetą, bo komponowanie liturgii polegało wprawdzie na kompilacji różnych tekstów, ale tak trzeba było skompilować, żeby było pięknie. Uważa się, że była to najpiękniejsza liturgia w Kościele łacińskim.

²⁴ *S. th.*, Suppl, q. 37, a. 2, co. „Sakrament kapłaństwa ma za swój cel sakrament Eucharystii, będący sakramentem sakramentów”.

²⁵ *S. th.*, Suppl, q. 40, a. 5, co.

²⁶ *S. th.*, Suppl, q. 37, a. 2, ad 2.

²⁷ Według św. Tomasza w wyjątkowych sytuacjach, czyli gdy nie ma księdza, to jak ktoś wyzna grzechy przed kimś, kto nie jest kapłanem, to też zostaną mu odpuszczone.

są sobie równe. Akwinata się z nią nie zgadza. Uważa, że Eucharystia przewyższa pozostałe sakramenty. W konsekwencji przyjmuje, że są dwa wyższe święcenia: diakonat i kapłaństwo, a wszystkie inne to funkcje dodane do kapłaństwa i nawet papieństwo jest taką funkcją. Widzimy, jak Tomasz jest kon-

sekwentny w tej kwestii: skoro Chrystus jest najważniejszy, to najważniejsza jest Eucharystia, w której jest realnie obecny i to ona „rządzi” innymi sakramentami, bo na przykład chrzest przyjmujemy po to, żeby być w Chrystusie zakotwiczonym i właśnie moc przyjmować Eucharystię.

6. Główna zasada teologii moralnej

Święty Tomasz bardzo szczegółowo opracował teologię moralną. Píše obszernie traktaty o cnotach, które są znakomitymi kompendiami wiedzy na tematy, które podejmują²⁸. Moralisci różnych proveniencji doktrynalnych chętnie sięgają do tych pism Akwinaty, ale często zapominają o tym, co najważniejsze, co jest jak gdyby czynnikiem sterującym zarówno w naszym odniesieniu do Boga, jak i w naszych relacjach z innymi ludźmi, a jest to po prostu miłość, czyli to, co filozofowie nazywają relacjami osobowymi²⁹. Co więcej, miłość człowieka do Boga jest w dużym stopniu partnerska, Tomasz nazywa ją *amicitia caritatis*³⁰. Bóg bowiem niczego od nas nie potrzebuje, bo ma wszystko,

a zarazem chce z nami być w takiej dość równorzędnej relacji, co wyraża słowo *amicitia* (przyjaźń). Tomasz podkreśla, że to, co łączy nas z Bogiem, w istocie swojej jest przyjaźnią. I to dopiero określa przymiotnikiem *caritatis*. *Caritas* bowiem to jest miłość do szczególnie wybranej osoby, do tej jedynej, najdroższej³¹. Dlatego miłość do Boga to *amicitia caritatis*, czyli pewna postać przyjaźni a wszystkie sprawności i cnoty, nawet cnoty wlane, to pewna „technologia” realizacji *amicitia caritatis* w odniesieniu do Boga. Podobnie jest w relacjach międzyludzkich, gdzie wszystkie nasze działania poznawcze i decyzyjne mają służyć przyjaźni, o którą w tych relacjach zasadniczo chodzi³².

²⁸ Zob. I. Andrzejuk, A. Andrzejuk, *Tomasz z Akwinu jako etyk*, Warszawa 2021.

²⁹ Jean Tonneau nazwał to ironicznie „łaską zaślepienia”. J. Tonneau, *Nauka moralna a teologia, w: Wprowadzenie do zagadnień teologicznych. Teologia moralna*, tłum. ss. dominikanki, Poznań 1967, s. 23.

³⁰ *S. th.*, II-II, q. 23, a. 1, ad 2.

³¹ *S. th.*, II-II, q. 23, a. 1, co: „(...) między człowiekiem a Bogiem istnieje pewna łączność, jako że nam udziela swej szczęśliwości, przeto na tej łączności powinna powstawać pewnego rodzaju przyjaźń. (...) Wynika z tego, że miłość-*caritas* jest swego rodzaju przyjaźnią człowieka z Bogiem”.

³² Akwinata podkreśla, że miłość jest przyczyną formalną innych cnot, co oznacza wskazywanie im celu, podobnie jak wtedy, gdy mówi się, że miłość jest korzeniem, fundamentem lub nawet matką cnot, chodzi o przyczynę celową, bo to ona nadaje sens wszystkim cnotom i działaniom człowieka. *S. th.*, II-II, q. 28, a. 8, ad 1 – ad 3.

* * *

Chcąc w kilku zdaniach podsumować teologię św. Tomasza to najpierw trzeba zauważyć, że ta teologia jest w dużym stopniu realizacją hasła, które zwykle przedstawia się jako zasadę scholastyki: *fides quaerens intellectum*, czyli że nasza wiara domaga się zrozumienia, jak gdyby w jej naturze znajduje się to, że my mamy ją zrozumieć, a nie wyłącznie ślepo jej słuchać. Mamy wobec tego starać się maksymalnie rozumieć wiarę i jest to założenie, które legło u podstaw całej scholastyki, a teologia św. Tomasza jest znakomitą realizacją tego postulat. Jak spojrzymy tylko na spis treści *Summa Theologiae*, są tam postawione pytania, których dzisiaj byśmy nie odważyli się postawić, np. czy słuszne było ustanowienie sakramentów.

Wynika z tego bezpośrednio Tomaszowy intelektualizm. Akwinata uważa, że to intelekt jest najważniejszą władzą w człowieku. Wszystko zależy od intelektu i w związku z tym, to intelekt jest władzą kierującą osobą ludzką. Wobec tego wola powinna korzystać z intelektu, a uczucia i emocje powinny współpracować z intelektem i wolą, iść za nimi, a nie je wyprzedzać. Także docieranie do ludzi, na przykład z Ewangelią i w ogóle wpływanie na ich decyzje powinno dokonywać się przez intelekt, rozumienie, argumentację rozumową, a nie na przykład przez oddziaływanie na emocje. Na tym polega intelektualizm tomistyczny, który realizuje się w teologii św. Tomasza.

Bibliografia

1. Andrzejuk A., *Tomasz z Akwinu jako filozof*, wyd. 2, Warszawa 2019.
2. Andrzejuk A., *Tomasz z Akwinu jako psycholog*, Warszawa 2020.
3. Andrzejuk A., *Tomasz z Akwinu jako teolog*, t. 1: *Teologia trynitarna i chrystologia*, Warszawa 2022.
4. Andrzejuk A., *Tomasz z Akwinu jako teolog*, t. 2: *Teologia moralna i sakramentologia*, Warszawa 2023.
5. Andrzejuk I., Andrzejuk A., *Tomasz z Akwinu jako etyk*, Warszawa 2021.
6. Chenu M-D., *Święty Tomasz z Akwinu i teologia*, tłum. A. Ziernicki, W. Szymona, Kraków 1997.
7. Gilson É., *Duch filozofii średniowiecznej*, tłum. I. Truskolaska, Warszawa 1958.
8. Gilson É., *Tomizm. Wprowadzenie do filozofii św. Tomasza z Akwinu*, tłum. J. Rybałt, Warszawa 1960.
9. Roszak P., *Odkupiciel i Przyjaciel. U podstaw chrystologii soteriologicznej św. Tomasza z Akwinu w świetle Super Psalmos*, Poznań-Warszawa 2020.
10. Thomas de Aquino, *Summa Theologiae*, Roma 1962.
11. Tonneau J., *Nauka moralna a teologia*, w: *Wprowadzenie do zagadnień teologicznych. Teologia moralna*, tłum. ss. dominikanki, Poznań 1967.
12. *Wprowadzenie do zagadnień teologicznych. Dogmatyka*, praca zbiorowa, tłum. zbior. pod kier. M. Stokowskiej, Poznań 1969.
13. *Wprowadzenie do zagadnień teologicznych. Teologia moralna*, praca zbiorowa, tłum. ss. dominikanek z klasztoru św. Anny, Poznań 1967.

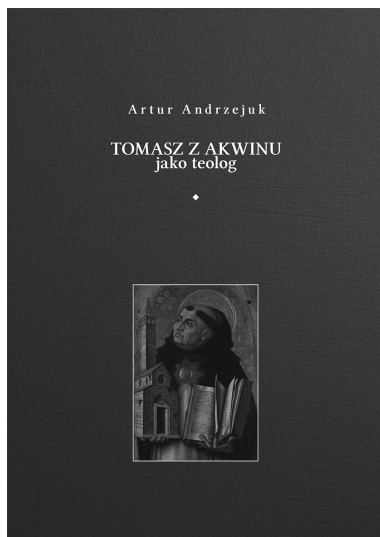
Theology of Thomas Aquinas. Characteristics of Main Issues.

Keywords: Thomas Aquinas, philosophy, theology, methodology, God's Revelation

Thomas begins the lecture of his theology starting from its methodological justification formulated from the perspective of philosophical positions. Further, he justifies the necessity for theology by insufficiency of philosophy itself from the perspective of man because information regarding salvation or personal relations with God cannot be discovered on the path of science. For that reason the Revelation which is a formal object of theology was necessary. Thomas hence carefully distinguishes between theology and philosophy and explains that they do not differ in their material object but in the formal one (aspect). In case of theology its aspect is God's Revelation. Aquinas is also convinced that theology is of scientific character, has its uniformity and high position within domains of human activities. Characteristic feature of the structure of Thomas's theology is its anthropological trait, because it is human being that was given the utmost attention in the *Summa Theologiae*. The intrinsic feature of this theology is the radical Christocentrism. For Aquinas, the Incarnation of Christ

is the most significant event in history, it is the centre of history and it is the event that transforms the entire reality. As a result, the spectrum of issues concerning theology is built around the Incarnation of Christ, whereas the main rule of Thomas' moral theology is love which gives meaning to all other activities and relations. We mean both, love of man toward God and love between human beings.

Characteristic trait of the method of Thomas' approach toward theology is intellectualism. Thomas considered the intellect as the most significant faculty in human being, faculty by which human being is driven. Hence the will, the faculty of decision making should take advantage of the intellect, while feelings and emotions should cooperate with the intellect, and follow the one not proceed. Also, the process of reaching people's attention, to the Gospel for example, and in general influencing their decisions, should be accomplished through the intellect and rational argumentation, not for example through influencing their emotions.

Artur Andrzejuk

Tomasz z Akwinu jako teolog
T. 1: *Teologia trynitarna*
i chrystologia

Warszawa 2022

Książka stanowi pierwszy tom dwutomowej publikacji (w formie e-booka i papierowej) pt. *Tomasz z Akwinu jako teolog*. Tom pierwszy obejmuje teologię trynitarną i chrystologię (tom drugi objął teologię moralną i sakramentologię). Bazę źródłową wykładu stanowi przede wszystkim *Summa teologii* św. Tomasza, wspomagana w razie konieczności innymi tekstami Akwinaty. Autor uznał, że w czasie pewnego rozchwiania i rozmycia nauczania kościelnego, spowodowanego najpierw pandemią, a potem działaniami okołosynodalnymi (to, co przez lata uważano za ważne, np. przystępowanie do sakramentów, ogłoszono jako mniej ważne w obliczu pandemii) warto przypomnieć nauczanie teologiczne Tomasza z Akwinu, który przez wieki stanowił filar nauczania katolickiego i do dziś pozostaje formalnym (zapisanym w prawie kościelnym) autorytetem w dziedzinie filozofii i teologii.

Wydanie książki dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury.

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

E-Book do pobrania gratis ze strony Naukowego Towarzystwa Tomistycznego –
www.tomizm.org

Nota o Autorach

Anton Adam – ks. prof. dr. hab., kapłan diecezji bańsko-bystrzyckiej (Słowacja). Stopnie naukowe uzyskał na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Obecnie wykłada na Wydziale Teologii Uniwersytetu Komenskigo w Bratysławie oraz na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Trnavskiego także w Bratysławie. Od 2005 roku popularyzuje teologię katolicką w radiu „Lumen”. Jest autorem ponad dwustu artykułów naukowych, które zostały opublikowane na Słowacji, w Polsce, na Czechach, w Rosji i na Ukrainie. Należy do Polskiego Towarzystwa Mariologicznego, Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Europejskiego Towarzystwa Teologii Katolickiej, Rady Ekumenicznej Konferencji Episkopatu Słowackiego, Rady Naukowej „Rocznika Tomistycznego”, Rady Naukowej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu w Trnawie oraz Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.

Artur Andrzejuk – prof. dr. hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii. Przewodniczący Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, redaktor naczelny „Rocznika Tomistycznego”. Autor szeregu publikacji z zakresu teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza.

Nr ORCID: 0000-0002-7926-4070

Izabella Andrzejuk – dr, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz członek redakcji „Rocznika Tomistycznego”. Jest autorką ponad osiemdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007), (wspólnie z Arturem Andrzejukiem) *Tomasz z Akwinu jako etyk* (Warszawa 2021) oraz *Od etyki Arystotelesa do filozofii moralnej Tomasza z Akwinu* (Warszawa 2021).

Nr ORCID: 0000-0002-4961-2580

Paweł Borkowski – dr, absolwent Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (licencjat, magisterium, doktorat). W życiu zawodowym pełnił różnorodne funkcje i zajmował różne stanowiska, m.in. nauczyciela, wykładowcy, tłumacza, publicysty. Obecnie tłumaczy dla wydawnictwa „eSPe”.

Agnieszka Gondek – dr nauk humanistycznych, filozof, absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Urzędnik państwowy w Centralnym Zarządzie Służby Więziennej w Warszawie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Specjalizuje się w zakresie filozofii wychowania. Nauczycielka akademicka z kilkuletnim doświadczeniem w zakresie nauczania filozofii i etyki, w tym etyki zawodu i historii filozofii. Opublikowała książkę *Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej* (Warszawa 2022). Zainteresowania naukowe skupiają się wokół antropologii filozoficznej, etyki, metafizyki i filozofii wychowania.

Nr ORCID: 0000-0003-1308-6424

Natalia Herold – mgr, absolwentka administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) oraz kierunku „samorząd terytorialny i polityka regionalna” na Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest doktorantką filozofii Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.

Nr ORCID: 0000-0003-4761-9495

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii - pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m.in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), *Książki Tomistycznie odczytane* (Warszawa 2022) oraz liczne artykuły i przekłady.

Nr ORCID: 0000-0002-2288-9512

Paweł Lesiński – dr, adiunkt w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS. Autor szeregu artykułów naukowych oraz rozdziałów w monografiach. W swojej działalności badawczej skupia się na zagadnieniach prawa niemieckiego i niemieckiej myśli politycznej i prawnej. Szczególnym zainteresowaniem darzy koncepcje niemieckiego liberalizmu oraz państwa socjalnego. Członek Stowarzyszenia Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej – Sekcja Polska IVR oraz Polskiego Towarzystwa Historii Prawa. Członek Zarządu - Sekretarz Stowarzyszenia Stypendystów DAAD w Polsce. Współpracuje również z Wyższą Szkołą Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie.
Nr ORCID: 0000-0001-6522-3625

Bożena Listkowska – dr, adiunkt w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Ukończyła studia filologiczne na Wydziale Humanistycznym Akademii Bydgoskiej oraz studia filozoficzne na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Doktorat nauk humanistycznych w zakresie filozofii otrzymała na UKSW w wyniku obrony rozprawy pt. *Łowańskie modyfikacje tomizmu tradycyjnego w pracach ks. Piotra Chojnackiego*; wersja książkowa: *Tomizm otwarty Piotra Chojnackiego* (Bydgoszcz 2014). Prowadzi badania nad współczesną filozofią polską. Przedmiotami jej zainteresowań są w szczególności filozofia człowieka i metafizyka. Współredaktor serii książek: *Tomizm polski 1879–1918. Słownik filozofów* (2014); *Tomizm polski 1919–1945. Słownik filozofów* (2014); i *Tomizm polski 1946–1965. Słownik filozofów* (2015). Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.
Nr ORCID: 0000-0002-6635-5934

Małgorzata Łuszczynska – dr hab., prof. ucz. UMCS, pracownik w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS. Jest autorem licznych publikacji naukowych z zakresu filozofii prawa oraz historii doktryn polityczno-prawnych. Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół problematyki społecznej nauki Kościoła katolickiego, tomizmu, myśli politycznej i prawnej średniowiecza, normatywizmu i jego krytyki, rozwoju filozofii prawa w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce. Członek Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Myśli Politycznej. Redaktor czasopisma „Annales UMCS sekcja G (lus)”.
Numer ORCID: 0000-0002-4387-8820

Konstanty Milancej – student filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.

Maciej Nowak – inż. lic., obecnie kontynuuje studia magisterskie na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, absolwent studiów inżynierskich kierunku Elektrotechnika na Politechnice Warszawskiej, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest zainteresowany logiką i historią filozofii.

Tomasz Pawlikowski – dr hab., pracownik naukowy w Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy – Bibliotece Głównej Województwa Mazowieckiego. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Opublikował kilkadziesiąt tekstów naukowych w formie artykułów, recenzji lub monografii, głównie z zakresu filozofii, z których największe znaczenie ma książka *Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu* (2013). Jest ponadto autorem 127 haseł w *Powszechnej Encyklopedii Filozofii* i 32 w *Encyklopedii Filozofii Polskiej*. Podejmuje także tematy związane z historią księgozbiorów.
Numer ORCID: 0000-0003-0618-611X

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelni w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Z-ca redaktora naczelnego „Rocznika Tomistycznego”, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się średniowieczną filozofią praktyczną, historią filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografią łacińską oraz filozofią współczesną. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa 2013), *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI wieku* (Warszawa 2016) oraz *Tomasz z Akwinu o przyjemności* (Warszawa 2021). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filo-sofij”, „Roczniku Tomistycznym” i in.
Numer ORCID: 0000-0002-6993-2178

Jan Pociąg – mgr inż., magister teologii. Przygotował rozprawę doktorską w Instytucie Filozofii UJ na temat związków filozofii ks. prof. Tadeusza Wojciechowskiego z odkryciami fizyki i biologii dwudziestego wieku (2017). Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół aktualizacji tomizmu w oparciu o współczesny obraz świata opracowany przez nauki przyrodnicze.

Jest członkiem Sodalicji Świętej Jadwigi Królowej.
Numer ORCID: 0000-0001-5698-6401

Peter A. Redpath – jest rektorem Adler-Aquinas Institute; jest również dyrektorem Aquinas School of Leadership, kierownikiem studiów tomistycznych w Holy Apostles College and Seminary (USA), a także aktywnym badaczem na Uniwersytecie Abat Oliba w Barcelonie (Hiszpania).

Karolina Sienkiewicz – magister pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej, absolwentka i wykładowca Akademii Białskiej im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół pedagogiki przedszkolnej, komunikacji społecznej i pedeutologii nauczyciela.
Numer ORCID: 0009-0004-7424-8989

Tomasz Łukasz Stanowski – magister filozofii, doktorant na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Przygotował rozprawę doktorską o Józefie Gołuchowskim pod kierunkiem prof. dr hab. Marcina Karasa.
Numer ORCID: 0000-0002-7462-9667

Antoni B. Stępień – prof. zw. dr hab., emerytowany profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Głównym przedmiotem jego zainteresowań filozoficznych są trzy dyscypliny: teoria poznania, metafizyka i estetyka. W teorii poznania podejmował fenomenologiczną analizę deskrypcyjną, dyskusję ze sceptycyzmem oraz obronę możliwości wiedzy koniecznej dotyczącej świata. Jego teorię poznania należałoby określić mianem fundacjonalistycznej, maksymalistycznej i realistycznej. W metafizyce argumentuje za pochodnością świata od bytu absolutnego, osobowego, nieskończonego, wszechwiedzącego, wszechmocnego i nieskończenie dobrego; za odrębnością substancjalną człowieka w stosunku do innych bytów, w tym za niematerialnością najważniejszych działań umysłu ludzkiego oraz za istnieniem wolnej woli. Tezy te skłaniają go do uznania, że sens życia ludzkiego wykracza poza istnienie w świecie materialnym w takiej formie, w jakiej go teraz znamy. W stosunku do swego stanowiska filozoficznego używa określenia: „tomizm egzystencjalny w niektórych sprawach fenomenologizujący”. W estetyce podlega wpływowi fenomenologii w wydaniu Ingardena, a szczególnie aksjologii fenomenologicznej. Jest autorem takich prac jak: *Wstęp do filozofii* (5 wydań); *Wprowadzenie do metafizyki*

(Kraków 1964); *O metodzie teorii poznania* (Lublin 1966); *Elementy filozofii* (Lublin 1980); *Propedeutyka estetyki* (2 wydania); *Zagadnienie punktu wyjścia w filozofii. Teorie relacji: filozoficzne i logiczna* (Lublin 2005); *Studia i szkice filozoficzne* (3 tomy, Lublin 1999 – 2015).

Marian Szymonik – ks., dr hab. nauk humanistycznych w zakresie filozofii. Wykładowca Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie; „profesor stały” i wykładowca w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Nr ORCID: 0000-0002-0796-8001

Michał Zembrzusi – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Pełni funkcję Zastępcy Przewodniczącego Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest dyrektorem serii wydawniczej „Biblioteka Rocznika Tomistycznego”. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W 2019 roku opublikował monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasa z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego*. Jest autorem przekładów: Tomasz z Akwinu, *Komentarz „O pamięci i przypominaniu”* (Warszawa 2012), Tomasz z Akwinu, *Komentarz do De hebdomadibus Boecjusza* (Warszawa 2021) oraz Tomasz z Akwinu, *Kwestia o substancjach duchowych* (Warszawa 2023). Nr ORCID: 0000-0003-4647-479X

Michał Ziółkowski MI – dr, członek Zakonu Posługujących Chorym (*Ministri Infirmorum*), członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Autor książki *Pokonać śmierć czy zmienić człowieka. Ideologia współczesnego transhumanizmu wobec heterodoksji Mikołaja Fiodorowa* (Warszawa 2020), *Biblijny ślad pięty. Na tropach antychrysta* (Warszawa 2022). Publikuje w kwartalniku „Fides et Ratio”, serii „Universum Ethicae Christianae” oraz „Roczniku Tomistycznym”. Zainteresowania naukowe skupia wokół: filozoficzno-teologicznej analizy transhumanizmu oraz związanych z tym nurtem problemów bioetycznych i etyce sztucznej inteligencji; ewolucji idei antychrysta w tekstach biblijnych; filozofii tomizmu konsekwentnego; koncepcji myślicieli rosyjskiego renesansu filozoficzno-religijnego. Nr ORCID: 0000-0001-5369-071X